

Антропологична реконструкция
на Самуиловото лице

1000 ГОДИНИ ОТ

В памет на цар Самуил 997 - 1014

Винаги, когато иде реч за цар Самуил, в паметта ми изниква онзи стих на Атанас Далчев, в който поетът споделя съпричастието си към миговете на страдание и болка в българската история, които правят връзката ЧОВЕК – РОДИНА неразривна и вечна!

*И българин съм не заради твойта слава
и твойте подвизи и твойта бранна сила,
а зарад туй, че съм безсилен да забравя
за ослепените бойци на Самуила.*

На 6 октомври 2014 година се навършиха точно хиляда години от смъртта на един от най-забележителните ни средновековни владетели, посветил живота и управлението си на отстояването на свободата и независимостта на България. Трудно е да се пише за цар Самуил, тъй като емоцията обикновено заглушава фактологията, дори и без допълнителното украсяване. Защото трагичната семейна и политическа съдба на този български цар няма как да ни остави равнодушни. Не е нужно човек да вярва в някаква кармична предопределеност, за да види, че понякога има цели семейства, които са сякаш орисани от дадена злочеста съдба. Такава е съдбата и на Самуиловия род, безспорно най-трагичната от тази на всички наши царе, с изключение може би на Иван Шишман.

Самуил управлява България близо половин век, макар през по-голямата част от този период официално да не е цар. Управлението му е белязано от титаничния сблъсък между България и Византия, който започва още през 971 година, когато ромеите превземат Велики Преслав. Византийският император Йоан Цимисхи се връща в Константинопол с триумфален марш, в който води пред себе си пленения български цар Борис II и всичките царски регалии. Тогаво византийците са смятали, че са сложили кръст на българската държава. Запазено е едно изображение, което днес се намира в музея на германския град Бамберг. На него са представени две девойки, които носят корони, представляващи крепостите на Велики Преслав и Дръстър, днешната Силистра. Те поднасят на императора съответно боен шлем и българската царска корона. Само че войната с българите едва сега започва, а битката при с. Ключ през 1014 година е нейната кулминация. След покоряването на Преслав именно комитопулите – синовете на комит Никола – Давид, Арон, Мойсей и Самуил продължават борбата, укрепвайки се в непокорената западна част. От там те предвождат

българите в почти половинвековна епична борба, която знаменитият френски византинист Гюстав Шлюмберже нарича „византийска епопея“, а акад. Васил Гюзелев нарича „българска епопея“. Защото това е един от редките случаи, когато България е в непрекъсната война срещу Византия, за да запази своята независимост. При днешното село Ключ, Петричко, Самуил изгражда укрепена стена, чиято цел е да спре ромейската войска. Василий II се опитва неколкостранно да премине укреплението чрез щурм, но не успява. И тъкмо когато е на път да се откаже, един от неговите пълководци, наречен Никифор Ксифий намира обходен път и напада българската армия в тил. Поражението е нечувано. Цялата българска войска е или избита, или пленена. Василий II наредил всички пленени войници да бъдат ослепени, а на всеки 100 да бъде оставен един с едно око, за да заведат останалите при своя цар. Средновековието наистина не е образец за хуманност, но все пак да ослепиш 14 000 пленници е прекалено дори за онези векове. Заради изпълнението на тази заповед византийските историографи дават на императора прозвището „Българоубиец“, но наред с това повечето ромейски автори са възмутени от варварския акт на телесно наказание на врага. Мнозина са се опитвали да обяснят този изблик на жестокост у един цивилизован владетел, чийто предшественик Юстиниан I отменя „членовредителните“ наказания от всякакъв характер близо 5 века по-рано. Византийският летописец Йоан Скилица разказва, че когато Самуил видял пристигащите ослепени 14 хиляди свои войници, той „не бил в състояние да понесе юнашки и спокойно страданието: завил му се свят, причерняло му и той паднал на земята. Присъстващите с вода и благоуханни масла му възвърнали дишането и направили малко да се съвземе. Като дошъл на себе си, Самуил поискал да пие студена вода, но щом взел и сръбнал, той бил обхванат от болест в сърцето (т.е. разрыв на сърцето) и след два дена се поминал“.

**Това се случило на 6 октомври 1014 г.,
преди точно хиляда години.**

Величавата фигура на цар Самуил, пролетите реки от българска кръв, проникващите в съзнанието ни през безспирния поток на времето въздишки на ослепените Самуилови войници вече едно хилядолетие отекват в българското духовно пространство.

Независимо че България е покорена, българският

кончината на цар Самуил

народ продължава да поддържа спомена за героизма на цар Самуил и неговите верни наследници в защита на Родината. Този спомен намира своето ярко отражение при възстановяването на българската държава и е увековечен за поколенията в Синодика на цар Борил от 1211 г. с благословията: „... на Роман, Самуил, Радомир Гавриил, Владимир, Владислав, старите български царе, които заедно със земното царство наследиха и небесното – вечна памет. На старата българска царица Мария – вечна памет“.

За значението, което имала фигурата на Самуил в паметта на народа ни, можем да съдим от съчинението на византийския автор Йоан Ставракий, който повече от два века след смъртта му през XIII век е сметнал за нужно да отбележи: „оня прочут Самуил, който и досега е в устата на българите...“. И без да е подозирал, се е оказал прав! Константин Иречек, автор на първата научна история на българския народ, пък го описва като „енергичен, мъжествен и хуманен господар, който успял с победи да издигне Българското царство отново на онази висота,

която то достигнало при Симеон“.

През 2014 г. ние, българите, отбелязваме не просто хилядолетие от смъртта на емблематичния владетел и воин за българската кауза. По-скоро, колкото и патетично да звучи, ние се прекланяме пред Самуиловото безсмъртие!

В тази връзка нека припомним и казаното от световноизвестния британския историк Стивън Рънсиман: „Макар че понякога ликът на България се засенчва от облаци, тя може да бъде горда със своята история. Първата българска империя ѝ е завещала славни спомени. Нейният величествен път се губи в мрака на далечни времена, минавайки през Самуил и неговия кипящ от страсти двор край планинските езера на Македония, през Симеон на златния му трон (...); през Борис, който излязъл пред озарения си от сияние дворец, заобиколен от ангели; през Крум, който (...) вдигал наздравници към своите боляри с черепа на един император; през Тервел, влязъл в Константинопол редом с друг император (...); през Аспарух и братята му и техния баща, кан Кубрат...“.

Самуиловият надпис

“**В**името на отца и сина и светия дух. Аз Самуил, раб божий, полагам помен на баща [си] и майка (си) и брата [си] на този кръст. Това са имената на покойните: раб божий Никола, [Рипсимия и] Давид. Написа се в годината от сътворението на света 6501 [992/93], индикт.“

Самуиловият надпис от 993 година

В края на XIX век, по време на строителни работи край средновековната църква на преспанското село Герман, местните българи попадат на каменна плоча със старобългарски текст. Той става известен като Самуиловият надпис. Храмът, при който го откриват, е съграден в края на X век и вероятно е свързан с рода на комит Никола. Предполага се, че около църквата „Свети Герман“ е имало манастир, където са били погребани

родителите на Самуил – Никола и Рипсимия и брат му Давид. Имената на другите двама братя – Мойсей и Арон липсват в надписа, защото са убити далеч от Преспа и вероятно не са погребани тук. Предполага се, че в манастира при църквата „Свети Герман“ са били погребани и последните български патриарси от Първото царство. Храмът и селото носят името на патриарх Герман, който по времето на Самуил установява в Преспа средището на българската църква.

По време на Първата световна война, известният български етнограф и драматург Стефан Костов идва в село Герман и пренася плочата със Самуиловия надпис в София.

В своя доклад до щаба на Първа българска армия той описва тази случка:

„Когато надписът е станал известен в науката, гърците са го търсили, но селяните и свещениците от селото, добри българи, са го укрили. След Първата балканска война, когато село Герман се паднало в гръцка територия, гърците пак го търсили, за да го унищожат, но не могли да го намерят. Селяните не знаят потеклото на плочата, имат я за сватина, без която селото би пострадало от нещо. Когато пристигнах, събрах свещениците и епитропите и им обясних важността на надписа за нашата история, а след това ги помолих да ми я предадат. Изнесохме плочата из олтара, натоварихме я на една кола и през Битоля пренесох плочата в София и я предадох на Народния археологически музей.“

Гробът на цар Самуил

Остров „Св. Ахил“ (Agios Achilios) е разположен в Малкото Преспанско езеро, което се намира на границата между Гърция и Албания. Островът е свързан с брега с понтонен мост и на него е разположено едноименното село.

На остров „Свети Ахил“ са развалините на средновековния български град Преспа с базиликата „Свети Ахил“, в която е открито погребението на цар Самуил от гръцкия професор Николаос Муцопулос през 1965 година. Когато през 60-те години на XX век младият археолог идва в едно от най-затънтените гръцки краища, той още не е предполагал какви сензации крие мястото.

През 1969 г. професор Муцопулос прави разкопки в базиликата „Свети Ахил“ и открива четири богати погребения, три от които ограбени още в Средновековието. Въпреки отсъствието на надписи, професорът предполага, че това са гробовете на Самуил, племенника му и последен владетел на първото българско царство Иван Владислав, зет му Иван Владимир и сина му цар Гавраил Радомир.

Антропологичните изследвания на предполагаемите кости на Самуил показват, че мъжът е бил висок около 1,60 метра и е починал на приблизително 70 години. Антролопозите разкриват още, че лявата лакътна кост е била счупена и зараснала накриво под ъгъл 140°.

От 6 години гръцката страна е заявила готовност да предаде останките на цар Самуил и плащаницата му, като срещу тях иска да получи византийски патриаршески свитъци. Някога те са се пазели в манастир в днешна Северна Гърция, но са пренесени от Богдан Филев в България по време на Втората световна война, за да не бъдат унищожени.

Дали един ден мощите на Самуил ще дойдат у нас, засега все още не е ясно, но преговори между двете страни се водят. Въпросът е от взаимен интерес, тъй като в България също има гръцки реликви и съкровища.

На 6 октомври т.г. българска делегация начело с държавния глава Росен Плевнелиев се поклонил и положил венец пред тленните останки на цар Самуил в Музея на византийската култура в Солун. За първи път, по молба на българската държава, те бяха изложени за поклонение по повод 1000-годишнината от кончината на цар Самуил. ♦

Атанас Далчев

Към родината

Не съм те никога избирал на земята.
Родих се просто в теб на юнски ден във зноя.
Аз те обичам не защото си богата,
а само за това, че си родина моя.

**И българин съм не заради твоята слава
и твоите подвизи и твоята бранна сила,
а зарад туй, че съм безсилен да забравя
за ослепените бойци на Самуила.
Да търси, който ще, във теб сполука бърза
и почести и власт със страст една и съща,
страданието мен по-силно с теб ме свързва
и нашата любов в една съдба превръща.“**

Умиращият Самуил и ослепените му бойци - Миниатюра от препис на Манасиевата хроника